

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
December / Aralık 2020, 24 (2): 715-733

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi

From the Empire Ottoman to the Republic of Turkey The Mufti of Göynük İbrāhīm Ḥaqqī Efendi

Talip Ayar

Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Divinity, Department of Islamic
History

Bolu , Turkey

talipayar@ibu.edu.tr orcid.org/0000-0002-6547-0447

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 1 July / Temmuz 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 3 December / Aralık 2020

Published / Yayın Tarihi: 15 December / Aralık 2020

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume / Cilt: 24 **Issue / Sayı:** 2 **Pages / Sayfa:** 715-733

Cite as / Atıf: Ayar, Talip. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi [From the Empire Ottoman to the Republic of Turkey The Mufti of Göynük İbrāhīm Ḥaqqī Efendi]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 24/2 (Aralık 2020): 715-733.

<https://doi.org/10.18505/cuid.762170>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>

From the Empire Ottoman to the Republic of Turkey The Mufti of Göynük İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi

Abstract: In this article, the life of Göynüklü İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi will be analyzed. İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi was born in Göynük in the middle of 1294/1878 according to the Rūmī calendar. Since his father was a mudarris, he has become familiar with 'ulamā' circles since his childhood. He spent the first years of his education life in Göynük, where he was born. He completed the later stages of the education process in Istanbul. He returned to Göynük after completing his madrasa education and obtaining his ijāzāt and he undertook various official duties in his hometown until 1946, the date of his death. He served as the Mufti of Göynük for the longest time among the duties he has undertaken. It is known that he had continued this duty in the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Turkish Republic. Therefore, İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi is the last mufti of the Ottoman period and the first mufti of the Republic period in Göynük. İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi is the subject of this article because we think that his position is important.

According to our findings, there has not been any study on İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi yet. In this respect, the article will enable İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi to be known in the light of archive sources and other available information/documents. The article includes information about his life, family, education, hodjas, scientific background and the duties he undertook. In order to obtain this information, we first applied to the Istanbul Mufti's Mashikhat Archive and to the Religious Affairs Presidency Archive. From the aforementioned archives, the registry files of İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi were obtained. In addition, other sources that will contribute to the article have been carefully scanned.

İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi took the exam of the lectern sheikhdom and was found successful after his madrasah education. But, since the appointment to the lectern sheikhdom was made according to a certain hierarchy, his turn did not come. Upon this, İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi returned from Istanbul to his hometown, Göynük and undertook a number of official duties from this date until his death. Court membership, mudarriship and muftiship are among his official duties that he undertook. His name was chosen and determined by the local units for the duty of mufti and he was appointed to the post with the approval of Shaykh al-Islām. İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi had served as the mufti of Göynük between 1912-1946 without any interruption. His long service as a mufti is enough to reach a positive opinion about his education, scientific knowledge, personal characteristics, and his position in the eyes of administrators and society. Because the fact that a person has held the same post for thirty-four years is at least a sign of trust in him. However, when he was first appointed as mufti, some objections were raised against him.

It is possible to list these objections under the headings such as taking sides in favor of İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi when he was elected as the mufti, ignoring the applications of other candidates and his lack of scientific knowledge. These objections that were submitted to the officials were not ignored by the local authorities, on the contrary, they were addressed. Even, these objections were investigated by more than one governmental institution. As a result of the investigations, it was determined that the allegations made against İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi were unfounded. As a result, this amount of information has been identified for İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi at least for now. It would be appropriate to state that the contents of the article are open to improvement with the information and documents that are likely to be obtained later.

Keywords: Islamic History, Ottoman Empire, Republic of Turkey, Göynük, İbrāhīm Ḥaḳḳī Efendi, Mufti.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi

Öz: Bu makalede Göynüklü İbrahim Hakkı Efendi'nin yaşamı ele alınacaktır. İbrahim Hakkı Efendi, Rûmî takvime göre 1294/1878 yılının ortalarında Göynük'te dünyaya gelmiştir. Babası müderris olduğu için küçüklüğünden itibaren ilim çevrelerine aşinadır. Eğitim hayatının ilk yılları doğduğu yer olan Göynük'te geçmiştir. Tahsil sürecinin ilerleyen aşamalarını ise İstanbul'da bitirmiştir. Medrese eğitimini tamamlayıp icâzet aldıktan sonra Göynük'e dönmüş ve vefat tarihi olan 1946 yılına kadar memleketinde çeşitli resmî görevler üstlenmiştir. Üstlendiği görevler arasında en uzun süreli olanı Göynük müftülüğüdür. Bu görevi Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında sürdürdüğü bilinmektedir. Dolayısıyla İbrahim Hakkı Efendi Göynük'te, Osmanlı döneminin son ve Cumhuriyet döneminin ilk müftüsüdür. Önemli olduğunu düşündüğümüz bu konumu sebebiyle İbrahim Hakkı Efendi, makaleye konu edilmiştir.

Tespitlerimize göre İbrahim Hakkı Efendi'yi konu edinen herhangi bir çalışma henüz yapılmamıştır. Bu yönüyle makale, arşiv kaynakları ve ulaşılabilen diğer bilgiler/belgeler ışığında İbrahim Hakkı Efendi'nin tanınmasına/bilinmesine olanak sağlayacaktır. Makalede hayatı ve ailesine, eğitimi ve hocalarına, ilmî birikimi ve üstlendiği görevlere yer verilmiştir. Bu bilgileri elde etmek için öncelikle İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'ne başvurulmuştur. Sözü edilen arşivlerden, İbrahim Hakkı Efendi'nin sicil dosyaları temin edilmiştir. Ayrıca makaleye katkı sağlayacağı düşünülen diğer kaynaklar da titizlikle taranmıştır.

İbrahim Hakkı Efendi, medrese eğitiminin akabinde kürsü şeyhliği imtihanına girmiş ve başarılı bulunmuştur. Ancak kürsü şeyhliğine belirli hiyerarşi gözetilerek atama yapıldığından kendisinin sırası gelmemiştir. Bunun üzerine İbrahim Hakkı Efendi de İstanbul'dan memleketi Göynük'e dönmüştür. Göynük'e dönüşünden itibaren vefatına kadar bir takım resmî görevler üstlenmiştir. Mahkeme âzâlığı, müderrislik ve müftülük üstlendiği görevler arasında bulunmaktadır. Müftülük görevi için kendisinin ismi yerel birimler tarafından seçilerek belirlenmiş ve Şeyhülislamın onayıyla birlikte göreve tayin edilmiştir. İbrahim Hakkı Efendi, 1912-1946 yılları arasında kesintisiz bir şekilde Göynük müftülüğünü yürütmüştür. Uzun süre müftü olarak hizmet etmesi, onun eğitimi, ilmî birikimi, kişisel özellikleri, yöneticiler ve toplum nazarındaki konumu hakkında olumlu bir kanaat oluşması için yeterlidir. Zira bir kimse- nin otuz dört yıl aynı görevi yürütmesi en azından ona duyulan güvenin göstergesidir. Bununla birlikte müftülük görevine getirildiği ilk zamanlar, onun hakkında bir takım itirazlar da gündeme getirilmiştir.

Makalenin amaçları arasında yer almasına rağmen bazı konuların açığa çıkarılmadığını ifade etmek gerekecektir. Sözelimi onun eğittiği talebelerin, verdiği fetvâların, dönemin olayları karşısında sergilediği tutum ve davranışların tespit edilemeyeşi bunlara örnek gösterilebilir. Nitekim makalede, yukarıda zikredilen problemlerin de eleştirel bir tutumla, bilgi, belge, araştırma ve incelemelere dayalı şekilde üstesinden gelinmesi amaçlanmıştır. Ancak veri ve doküman teminindeki güçlükler bu sorulara cevap bulmamızı engellemiştir. Öte yandan, İbrahim Hakkı Efendi'nin sicil dosyalarının bulunduğu arşivlere işaret edilmiştir. Veri toplama aşamasında bu arşivlerin yanı sıra Cumhuriyet Arşivi, yöresel/mahalli ve özel arşivler de taranmıştır. Ayrıca Bolu ve Göynük tarihi üzerine çalışan araştırmacılardan bir kaçıyla görüşülmüştür. Fakat sözü edilen konuları açıklığa kavuşturacak sözlü veya yazılı herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Kuşkusuz ilmî ve kültürel kimliğin bütün yönleriyle tespit edilmesinde yerelin kaynaklığı önemlidir. Yereldeki bilgileri içeren kaynakları düzenli bir şekilde kaydetmek, korumak ve sonraki dönemlere aktarmak büyük önem arz etmekle birlikte bu her zaman mümkün olmamıştır. O yüzden araştırmacılar açısından zaman zaman sınırlılıklar söz konusu olmaktadır. Benzer durum bizim makalemiz için de geçerlidir. Makale içeriğine doğrudan katkı sağlamamış olsa bile Göynük'ün kültürel kimliği ve mirasını ortaya koyan çalışmalara imkânlar ölçüsünde başvurulmuştur. Dolayısıyla İbrahim Hakkı Efendi'yle ilgili en azından şimdilik bu kadar bilgi tespit edilmiştir. Daha sonra elde edilmesi muhtemel bilgi ve belgelerle makale içeriğinin geliştirilmeye açık olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Giriş

Göynük, tarih boyunca çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmış bir yerleşim yeridir. Frigler, Lidyalılar, Persler, Bithynia Krallığı, Romalılar ve Bizans bu uygarlıklar arasında zikredilebilir. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Göynük de Bizans hâkimiyetinden kurtulmuş ve Anadolu Selçuklu Devleti'ni oluşturan beylikler tarafından yönetilmiştir. Göynük'ün içinde bulunduğu bölge, Kutalmışoğlu Süleyman Bey'in (öl. 479/1086), ardından İznik Beyliği'nin ve sonrasında Umur Beyliği'nin yönetiminde kalmıştır. Kaynaklarda farklı tarihlendirmeler bulunmakla birlikte Göynük, Taraklı ve Mudurnu civarı 1330'lu yıllarda Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı döneminde Göynük, Bolu'nun kazası olması itibarıyla idarî bakımdan oraya tabi olmuş ve Cumhuriyet döneminde de bu idarî bağlılığını sürdürmüştür.¹

Kısaca ifade edilmeye çalışılan tarihî derinlik, Göynük'ün ilmi ve kültürel mirasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda Göynük, tarihte iz bırakan isimleri, vakıfları, medreseleri, türbeleri, camileri, mektepleri ve tarihî dokuya sahip mekânsal yapıları ve daha birçok özelliğiyle kendisinden söz ettirmiştir. Sözü edilen ilmi ve kültürel mirasın farklı unsurları değişik dönemlerde çalışmalara konu edilmiştir. Diğer taraftan yeni yapılacak çalışmalara zemin hazırlayacak araştırma konularının varlığı da şüphe götürmez bir gerçektir. Altı çizilen gerçekten hareketle bu makaleyle, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Göynük'te müftülük yapan İbrahim Hakkı Efendi'nin tanınması ve bilinmesi amaçlanmıştır. Zira müftülük görevi, dinî ve ilmi hayata doğrudan etki eden önemli bir görevdir. Ayrıca İbrahim Hakkı Efendi'nin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde ve toplamda otuz dört yıla varan uzun bir sürede müftülük görevini üstlenmesi, onun hayatının ayrıntılarını bilmeyi ve şahsiyetini yakından tanımayı daha önemli ve ilgi çekici bir hale getirmektedir.

Görebildiğimiz kadarıyla İbrahim Hakkı Efendi'yle ilgili daha önce bir çalışma yapılmamıştır. Göynük'ün dinî, ilmi ve kültürel hayatına etki eden tarihî şahsiyetlerden bahseden bazı eserler kaleme alınmış ve bu amaca matuf düzenlenen birtakım ilmi toplantılar gerçekleştirilmiştir.² Ancak buralarda daha çok, ismi Göynük'le özdeşleşen meşhur kişiler üzerinde durulmuştur. Kuşkusuz bahsi geçen çalışmalar Göynük'ün dinî, ilmi ve kültürel mirasını tanımaya önemli katkılar sağlamıştır. Bu makaleyle de uzun süredir biriktirilen ilmi mirasa yeni katkılarının sağlanması hedeflenmektedir. Çalışma hazırlanırken İbrahim Hakkı Efendi'nin İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Sicill-i Ahvâl İdaresi'nde ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'nde bulunan sicil dosyaları temel kaynak olarak kullanılacak; ayrıca araştırmaya katkı sağlaması muhtemel diğer kaynaklardan da istifade edilecektir.

1. Hayatı ve Ailesi

İbrahim Hakkı Efendi'nin ismi, tercüme-i hâl varakasında Hafız İbrahim Efendi şeklinde geçmektedir. Kayıtlarda yer alan asıl isminin dışında "Hakkı" mahlasını da kullandığı görülmektedir. Bunların yanı sıra, Göynük müderrisleri arasında yer alan babasına nispeten Müderris Ahmed Efendi-zâde adıyla da şöhret bulmuştur.

¹ *Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük*, haz. Selim Çapar (Ankara: Göynük Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, 1998), 13-23.

² Bahsi geçen kaynaklardan ve bilimsel toplantılardan birkaçı için bk. *Bolu Livâsı Salnâmesi* (Bolu Hükümet Matbaası, 1337-1338/1921-1922), 612-637; *I. Akşemseddin Sempozyumu: Göynük-Bolu 25-27 Mayıs 1988 Tebliğler* (Göynük-Bolu: Akşemseddin Vakfı Yayınları, 1989); *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yayınları, ts.); Süleyman Uludağ, "Ömer Sikkîni Dede ve Melâmetiyye", *Bolu'nun Değerleri*, ed. Osman Mutluel vd. (Bolu: AİBÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 25-38; Osman Çetin, "Akşemseddin", *Bolu'nun Değerleri*, ed. Osman Mutluel vd. (Bolu: AİBÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 39-61.

İbrahim Hakkı Efendi, Rûmî 1294/1878 yılının ortalarında Bolu Sancağı'na bağlı Göynük kazasının Cuma Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.³ 18 Eylül 1320/1 Ekim 1904 tarihli nüfus kaydından kendisiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi edinme imkânı bulunmaktadır.

Tablo 1: İbrahim Hakkı Efendi'nin Nüfus Tezkeresi⁴

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Tezkeresidir									
İsim ve Şöhreti	Pederi İsmiyle Mahall-i İkâmeti	Vâlidisi İsmiyle Mahall-i İkâmeti	Târîh ve Mahall-i Vilâdeti	Milleti	Sanat ve Sıfat ve Hizmet ve İn-tihâb-ı Salâhiyyeti	Müte-ehhil ve Zevcesi Mütead-did Olup Olmadığı	Derecât ve Sınıf-ı Aske-riyyesi		
Müderriş Ahmed Efendi oğlu Râsih Efendi birâderi Hâfız İbrahim Hakkı Efendi	Müte-veffâ Ahmed Efendi	Ayşe	Cuma Mahallesi 1294	İslâm	Talebe	Zevcesi yoktur	Esnân		
Eşkâli					Sicill-i Nufûsa Kaydolunan Mahalli				
Boy	Göz	Sîmâ	Alâmet-i Fârika-i Sâbite	Vilâyeti	Ka-zası	Ma-halle ve Kar-yesi	So-kağı	Mes-ken Nu-marası	Nev-i Mes-ken
Uzunca	Kara	Buğ-day	Tam	Kasta-monu	Göy-nük	Cuma Mahallesi	Câmi-i Ke-bir So-kağı	68/2	Hâne

İbrahim Hakkı Efendi 14 Nisan 1327/27 Nisan 1911 tarihinde Fatma Hanım'la evlenmiştir. Evliliklerinden bir erkek ve üç kız çocukları dünyaya gelmiştir. Kızlarının birisi, anne ve babası hayatta iken vefat etmiştir. Fatma Hanım ve geriye kalan iki kız ve bir erkek çocukları, İbrahim Hakkı Efendi vefat ettiğinde hayatta bulunmaktadır.⁵

³ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (MŞH), *Sicill-i Ahvâl İdaresi Dosyaları (SAİD)*, No. 202, Gömlek No. 6, 1. İbrahim Hakkı Efendi'nin sicil dosyası, öteden beri sözü edilen arşivde 2997 numarayla kayıtlı bulunmaktaydı. Ancak Meşihat evrakının dosya usulüne göre son yapılan tasnif ve kataloglama çalışmaları neticesinde İbrahim Hakkı Efendi'nin dosyası, yukarıda referans gösterdiğimiz Sicill-i Ahval İdaresi Dosyaları (SAİD) arasında, 202/6 dosya-gömlek numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

⁴ MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 11. Tezkerenin aslı için bk. Ek 2.

⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi (DİBA), *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237, 30 Nisan 1946 tarihli belge. İbrahim Hakkı Efendi'nin sicil dosyasına, söz konusu arşivde memuriyet sicil numarası (1923-1237)

720 | Talip Ayar. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi

11 Şubat 1946 yılındaki vefatının ardından geride kalan kanunî mirasçılara ikramiye ödenmiş ve maaş tahsisinde bulunulmuştur. Hanımı ve çocuklarının herhangi bir yerden maaş ve ücret alıp-almadığı tespit edildikten sonra o gün yürürlükte bulunan kanunlar çerçevesinde eşine ve henüz evli olmayan bir kızına maaş tahsis edilmiştir.⁶

İbrahim Hakkı Efendi, soyadı kanunu ile birlikte *Sayın* soy ismini almıştır. 12 Mart 1940 tarihli Diyanet İşleri Reisliği'ne gönderdiği yazıda isminin İbrahim Hakkı ve soyadının ise *Sayın* olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir.⁷

2. Eğitimi ve Hocaları

İlk tahsilini Göynük Mekteb-i İbtidâîsi'nde gören İbrahim Hakkı Efendi, hafızlığını tamamladıktan sonra Göynük'teki Hacı Terzi Medresesi'ne devam etmiştir. On sekiz yaşına geldiğinde ise İstanbul'a giderek Molla Gürânî'de bulunan Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi'ne kaydını yaptırmıştır.⁸ Fatih dersiâmlarından Eğinli Hafız İbrahim Efendi'den altı sene süreyle ders almıştır. Eğinli Hafız İbrahim Efendi'nin vefatı üzerine yine Fatih dersiâmlarından Muğlalı Ali Rıza Efendi'nin derslerine devam etmeye başlamış ve öğrenimini tamamladıktan sonra kendisinden 20 Zilkade 1326/14 Aralık 1908 tarihinde icâzetnâme almıştır.⁹ Ayrıca Hafız Paşa'daki Nişancı Medresesi'nde¹⁰ bulunan Selim Efendi'den ferâiz dersleri okumuştur. İbrahim Hakkı Efendi'nin Türkçe konuşup yazabildiği, dilek ve maksadını Arapça ifade edebildiği, Türkçe ve Arapça dışında dil yeterliliğinin bulunmadığı tercüme-i hâl varakasından anlaşılmaktadır.¹¹

Tercüme-i hâl varakasından anlaşıldığı üzere İbrahim Hakkı Efendi, eğitim sürecinin ilk kademelerini doğum yeri olan Göynük'te bitirmiştir. Eğitim-öğretim seviyesini belli bir aşamaya getirdikten sonra İstanbul'a gitmiş ve tahsil sürecinin ileri kademelerini orada tamamlamıştır. İlmiye sınıfına mensup birçok ismin, eğitim-öğretim amacıyla Osmanlı coğrafyasının farklı yörelerinden İstanbul'a gittikleri biyografilerinden anlaşılmaktadır. İbrahim Hakkı Efendi için de benzer durum söz konusudur. Bu bağlamda İstanbul'un tercih edilmesi, orada bulunan medreselerin/egitim kurumlarının beklentileri karşılmasıyla doğrudan alakalıdır. Zira İstanbul'un, ilim ve kültür açısından tarihin her döneminde cazibe merkezi olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

3. İlmî Yeterliliği ve Üstlendiği Görevler

Medrese tahsilini tamamlayan İbrahim Hakkı Efendi, diğer ilmiye mensupları gibi farklı tarihlerde farklı görevler üstlenmiştir. Mezuniyetinin hemen ardından kürsü şeyhliği

ile ulaşıldığından, dosyaya yapılan atıflarda sicil numarası kullanılacaktır. Ayrıca dosya içerisinde bulunan belgelerin sayfa numaraları bulunmadığı için evrakın anteti, başlığı veya tarihi gibi erişimi kolaylaştırıcı bilgilere atıflarda yer verilecektir.

⁶ DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237, 6 Mayıs 1946, 3 Haziran 1946 ve 17 Haziran 1946 tarihli belgeler.

⁷ DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237.

⁸ Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi, İstanbul'da Millet Caddesi üzerinde ve bunu Vatan Caddesi'ne bağlayan Molla Gürânî Caddesi köşesinde bulunmaktadır. Medrese, sebil, çeşme ve sıbyan mektebinden oluşan bir külliye'dir. 18. yüzyılın ilk çeyreğinde reîsülküttâblık yapmış olan ve bilfiil Rumeli kazaskerliğine kadar yükselmiş bulunan Ömer Efendi tarafından inşâ ettirilmiştir. İstanbul medreseleri üzerine 1914 yılında hazırlanan raporda Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi'nin harap yapısına değinilmiş, 1956'ya kadar harap vaziyette kalan medrese, bu tarihte yol genişletilmesi sebebiyle tamamen yıkılmıştır. Bk. Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 274-275.

⁹ İbrahim Hakkı Efendi'nin icâzetnâme sûreti, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bulunan sicil dosyası içerisinde "İcâzetnâme" başlığıyla yer almaktadır. Bk. DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237.

¹⁰ Medrese hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kütükoğlu, *İstanbul Medreseleri*, 234-236.

¹¹ MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 1; DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237, "Memûrîn Kalemi" başlıklı belge.

ehliyetine sahip olmuştur. Göynük'te müderrislik, Göynük'teki mahkemede mahkeme âzâlığı ve Göynük müftülüğü, üstlendiği görevler arasında yer almaktadır.

3.1. Kürsü Şeyhliğindeki Ehliyeti/Liyâkati

Osmanlı Devleti'nde, özellikle büyük ve cemaati kalabalık olan camilerle selâtin camilerinde¹² halka vaaz ve nasihat etmek üzere tayin edilen görevlilere *kürsü şeyhi* veya *cuma vâizi* denilmiştir. Çeşitli kaynaklarda bu göreve getirilen kimseler için *kürsü ve cuma vâizi*, *cuma vâizi*, *katar şeyhi*, *selâtin şeyhi* gibi tabirlerin kullanıldığı da görülmektedir. Farklı isimlendirmeler olmakla birlikte kürsü şeyhlerinin sahip olduğu kadro genelde *kürsü şeyhliği* olarak adlandırılmıştır.¹³

Kürsü şeyhliğinin ilk defa kim tarafından ortaya çıkarıldığı ve hangi tarihte başladığı kesin olarak bilinmemekle beraber, ilk uygulamanın Fatih Sultan Mehmed zamanında Eyüp Sultan Camii'nde¹⁴ başladığı tahmin edilmektedir. İlk uygulamanın ardından kürsü şeyhi/cuma vaizi tayin edilen cami sayısı yediye çıkarılmıştır ki bunlar; Eyüp Sultan Camii, Sultan Selim Camii, Fatih Sultan Mehmed Camii, Sultan Bayezid Camii, Süleymaniye Camii, Sultan Ahmed Camii ve Ayasofya Camii'nden oluşmaktaydı. Bu silsilenin en üst mevkesinde bulunan Ayasofya Camii Kürsü Şeyhliği'nde münhal/açık kadro durumu söz konusu olunca, kürsü şeyhleri en altta bulunan Eyüp Sultan Camii'nden itibaren yukarıya doğru terfi ettirilirdi. Terfi neticesinde münhal hale gelen Eyüp Sultan Camii Kürsü Şeyhliği'ne dışarıdan bir atama yapılırdı.¹⁵ Kürsü şeyhliği uygulamasında tayin, tertip ve terfi bakımından silsile takip edilen camilerin başlangıçta sayısı yediye, zaman içerisinde on bire, on yediye ve en son otuz üç çıktığı, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar bu şekilde devam ettiği belirtilmektedir. Aralarında tayin, tertip ve terfi bakımında farklılıklar bulunmakla birlikte kürsü şeyhliği uygulamasının, otuz üç selâtin camii dışına İstanbul'un diğer bazı camilerine, vilâyet ve sancak merkezlerine doğru genişlediği ifade edilmektedir.¹⁶

Kürsü şeyhliğinin kuruluş amaçları arasında, halka vaaz ve nasihatte bulunmak, iyilikleri tavsiye edip kötülüklerden sakındırmak, dinî hükümlerin Müslümanlar arasında pekişmesini sağlamak, talebeye ders vermek ve faydalı ilimlerle meşgul olmak gibi önemli başlıklar sayılmaktadır. Ayrıca kürsü şeyhlerinin görev ve sorumluluk alanlarına zaman içerisinde yeni vazifelerin dâhil edildiği kaynaklarda dile getirilmektedir. Sözelimi dersiâmlık, Buhârî, Müslim ve Şifâ-i Şerîf okuyuculuğu bunlardan birkaçıdır.¹⁷ Kuşkusuz böylesine ağır sorumluluk taşıyan kürsü şeyhliği için ilmiye mensupları arasından titizlikle seçim yapılmıştır. Nitekim çalışmamıza konu olan İbrahim Hakkı Efendi de, kürsü şeyhliği görevini üstlenebilecek isimlerin belirlendiği bir heyet huzurunda yeterliliğini ispat etmiş ve kürsü şeyhliği ehliyetini elde etmiştir.

İbrahim Hakkı Efendi, 1324/1908 yılında kürsü şeyhliği imtihanına girmiştir. İmtihan heyeti Ders Vekili Ahmed Asım Efendi'nin başkanlığında toplanmıştır. İmtihan neticesinde göstermiş olduğu başarıya bağlı olarak kendisine ehliyetnâme verilmiş ve selâtin camilerinde

¹² Selâtin camii, padişahlarla şehzadeler veya sultanlar tarafından yaptırılmış olan camileri ifade etmek için kullanılan bir tanımlamadır. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: MEB Yayınları, 2004), 3/155.

¹³ İrfan Başkurt, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kürsü Şeyhliği", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 27 (2012), 118; Ömer Faruk Köse, "Cuma Vâizliği", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Haziran 2020).

¹⁴ İlk uygulamanın Eyüp Sultan'daki Fatih Camii'nde başlatıldığını söyleyen kaynaklar da bulunmaktadır. Bk. Mehmed Emin, "Kürsü Şeyhleri (Selâtin Şeyhliği)", *Sebilürreşad* 17/427-428 (10 Temmuz 1335), 89.

¹⁵ Mehmed Emin, "Kürsü Şeyhleri", 89; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/345.

¹⁶ Başkurt, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kürsü Şeyhliği", 120-121, 123-128; Köse, "Cuma Vâizliği".

¹⁷ Başkurt, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kürsü Şeyhliği", 121-123, 132-135.

722 | Talip Ayar. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi

kürsü şeyhliği yapma hakkı tanınmıştır.¹⁸ Ancak ifade edildiği üzere, bu göreve belirli bir silsile çerçevesinde atama yapılması sebebiyle İbrahim Hakkı Efendi'ye sıra gelmemiş ve kürsü şeyhliği görevini fiilen yerine getirememiştir.¹⁹

İbrahim Hakkı Efendi her ne kadar kürsü şeyhliği görevini fiilen üstlenememiş olsa da gelmiş olduğu bu aşama onun ilmi yeterliliğini anlama bakımından önemli ipuçları taşımaktadır. Zira İbrahim Hakkı Efendi'nin kürsü şeyhliği ehliyetnâmesini aldığı tarihten bir müddet sonra (16 Safer 1328/27 Şubat 1910) medrese talebesinin eğitim-öğretim dönemi imtihanları ile ehliyet/yeterlilik imtihanları konusunda düzenleme yapılmış ve kürsü şeyhliği imtihanına da düzenlemede yer verilmiştir. Buna göre selâtin camileri cuma vazîliği/kürsü şeyhliği imtihanlarında adaylara Beyzâvî'nin tefsirinden metin gösterilip bir ayet tefsir ettirilecekti. Ardından müderrislik imtihanında şart koşulan derslerden uygun görüldüğü kadarıyla adaylara sorular sorulacaktı. Müderrislik görevi ehliyet imtihanında ise ulûm-ı edebiyeye-i Arabiyye/Arap edebiyatı, ulûm-ı tabîyye ve riyâziyye/fen ve matematik bilimleri, mantık, fenn-i münâzara/münâzara ilmi, kelâm, fıkıh ve usûl-i fıkıh/fıkıh usulü, tefsir, hadis ve usûl-i hadis/hadis usulü, târîh-i İslâm/İslâm tarihi, mufassal târîh-i Osmâniyye/mufassal Osmanlı tarihi derslerinden adaylara sorular yöneltilecekti.²⁰

Yapılan bu düzenleme, İbrahim Hakkı Efendi'nin kürsü şeyhliği ehliyetini almasından sonra gerçekleşmiştir. Kendisinin bu maddelerde yer alan içerikten ve derslerden imtihan edilip-edilmediği belirlenememiştir. Ancak bütün bu bilgiler çerçevesinde, kürsü şeyhliği imtihanına girenlerin zorlu bir sınav sürecine tabi tutulduklarını söylemek yanlış olmasa gerekir ve İbrahim Hakkı Efendi de bu süreci başarıyla tamamlayan isimler arasında yerini almıştır.

3.2. Mahkeme Âzâlığı

İbrahim Hakkı Efendi, 1325/1909 yılının ilk aylarında yapılan imtihana girerek mahkeme âzâlığına seçilmiş ve 1 Mart 1325/14 Mart 1909 tarihinde Göynük Bidâyet Mahkemesi'ne iki yüz kuruş maaşla âzâ tayin edilmiştir. Bu görevini, memuriyet süresinin sona erdiği 1326/1910 yılı sonlarına kadar sürdürmüştür. Hemen ertesi senenin başlarında tekrar mahkeme âzâlığına tayin edilmiş ve üç sene sürdürdüğü mahkeme âzâlığı görevinden Göynük müftülüğüne atanması sebebiyle istifa etmiştir.²¹

Osmanlı Devleti'nde mahkeme âzâlıklarına, belirli şartları taşımak ve söz konusu görev için yapılan imtihanda başarılı olmak kaydıyla tayinler gerçekleştirilmiştir. 1296/1879 yılında yapılan düzenlemeye göre bir kimse Bidâyet Mahkemesi âzâlığı görevine atanmak istediğinde; öncelikle kötü tavır ve davranışlarıyla tanınmaması, yirmi yaşını tamamlamış olması gerekirdi. Bununla birlikte cinayet ve daha hafif suçlardan mahkûm olmaması, adliye encümenince gerçekleştirilecek imtihanda başarı göstermesi gibi şartları yerine getirmeliydi.²²

Adliye çalışanlarının seçimi ve tayinine dair 1305/1888 tarihli kanun incelendiğinde, diğer çalışanlar gibi mahkeme âzâlarının da özenle seçilmeye çalışıldığı açıkça görülecektir.

¹⁸ İbrahim Hakkı Efendi'nin sicil dosyasında, bahse konu imtihan için şu bilgiler yer almaktadır: "İşbu 1324 senesinde bâ-irâde-i seniyye icrâ kılınan imtihanda Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi'nde Göynüklü İbrahim Efendi ibn-i Ahmed heyet-i âcizânemizce ibrâz-ı liyâkat ettiğinden selâtin-i 'izâm cevâmi-i şerifeleri kürsü şeyhleri mülâzım efendiler hitâma resîde olması kuvve-i karîbeye gelmesiyle efendi-i mûmâ ileyh kürsü şeyhi mülâzımı i'tibâr olunmuştur. Ders Vekili Ahmed Asım, Âzâ Mehmed Esad, Âzâ İsmail Zühdü(?), Âzâ Mustafa [Efendi]." MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 11; DİBA, Sicil Dosyaları, No. 1923-1237, 13 Temmuz 1340 tarihli belge.

¹⁹ MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 1.

²⁰ "Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi", *Düstur* (Dersâadet: Matbaa-i Osmâniye, 1330), 2/2, 136 (madde 37-38).

²¹ MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 1; DİBA, Sicil Dosyaları, No. 1923-1237, 149 numaralı belge.

²² "Mehâkim-i Nizâmiyyenin Taşkilatı Kânûn-ı Muvakkati", *Düstur* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1299), 1/4, 241 (madde 43).

İlerleyen süreçte kısmî değişiklikler olsa bile Dersaadet ve taşra adliye çalışanları bu kanuna göre belirlenmiştir. Örneğin taşra mahkeme âzâları, vilayet merkezlerinde adliye encümenlerinden oluşan bir komisyon huzurunda seçilmiştir. Adaylara hukuk konularından ve mahkemelerde uygulanan kanunlardan sorular yöneltilmiştir. Sonuçta başarılı bulunanlar mahkeme âzâlıklarına tayin edilmiştir.²³

İbrahim Hakkı Efendi'nin âzâ görevini üstlendiği tarihe kadar, adliye çalışanlarının seçim ve tayini maksadıyla uygulanagelen esasların bir kısmında sınırlı değişikliklerin yapılmış olma ihtimali yüksektir. Ancak bu çerçevede köklü bir değişikliğe gidildiğini, yaptığımız araştırmalarda tespit edemedik. Dolayısıyla mevcut uygulama bağlamında âzâlık görevine atanmak isteyenlerin taşınması gereken şartları değerlendirdiğimizde, toplumda örnek kişiliğiyle tanınan, suç ve cezayı gerektiren durumlarla karşılaşmayan ve hepsinden önemlisi hukuk bilgisi iyi seviyede bulunan isimlerin adli yapı içerisinde yer aldığını görmekteyiz. Dolayısıyla İbrahim Hakkı Efendi'nin bahsedilen şartları hâiz olması sebebiyle âzâlığa getirildiğini, bilgi ve kişilik itibarıyla takdir gören vasıflara sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.²⁴

3.3. Müderrislik Görevi

Kürsü şeyhliği görevine belirli silsile dâhilinde atama yapılması sebebiyle İbrahim Hakkı Efendi'ye sıra gelmemiştir. Kendisi de "*sene-i mezkûrede [1324/1908] memleketi olan Göynük'e azîmetle pederinden müntakil Hacı Terzi Medresesi'ne müderris tayin olunmuştur*". Tercüme-i hâl varakasında yer alan bilgilere göre hem mahkeme âzâlığı görevini yürütmüş hem de Göynük'te bulunan Hacı Terzi Medresesi'nde seksen talebeye ders okutmuştur.²⁵

Hacı Terzi Medresesi, Göynük'ün ileri gelenlerinden Terzi Hacı Mustafa Ağa'nın 1278/1861-1862 yılında ahşap ve yirmi odalı bir şekilde inşâ ettirdiği medrese olmalıdır.²⁶ Kuşkusuz Göynük'te Hacı Terzi Medresesi'nin dışında başka medreseler de bulunmaktadır. Sözelimi 1286/1869 tarihli *Salnâme*'ye göre birden fazla medresenin Göynük'te hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Göynük Medreseleri²⁷

Medresenin İsmi	Müderrislerin İsmi	Öğrenci Sayısı
Hüseyin Ağa Medresesi	El-Hâc Ali Efendi	30
Hacı Terzi Mustafa Ağa Medresesi	Şeyh Hüseyinî ve Hacı Emin Efendiler	25
Hacı Mehmed Ağa Medresesi	Ahmed Efendi	15
Tahir Efendi Medresesi	Hüseyin Efendi	25

²³ "Hükkâm ve Sâir Memûrîn-i Adliyenin Usûl-i İntihâb ve Tayinlerine Dâir Kânûn", *Düstur* (Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937), 1/5, 1058-1062.

²⁴ İbrahim Hakkı Efendi'nin tercüme-i hâl varakasında yer alan şu bilgiler kendisiyle ilgili tespitlerimizi doğrular niteliktedir: "Lehü'l-hamd hakk-ı dâiyânemde şimdiye kadar bir gûna şikâyet olmadığı gibi hiçbir vechile dahî taht-ı mahkemeye alınmadım." MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 1.

²⁵ MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 1; DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237, "Memûrîn Kalemi" başlıklı belge.

²⁶ *Bolu Livâsı Salnâmesi*, 636.

²⁷ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1286), 77-78.

724 | Talip Ayar, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi

Göynük'teki medrese sayısı 1286/1869'da bu şekilde iken sonraki yıllarda bu sayının farklılaştığı görülmektedir. Yine *Salnâmeler* incelendiğinde 1292/1875'te dört,²⁸ 1306/1889'da iki,²⁹ 1310/1893'te iki,³⁰ 1311/1894'te üç,³¹ 1312/1895'te üç,³² 1317/1900'de üç³³ ve 1321/1905'te üç³⁴ medresenin Göynük kaza merkezinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Yıllara göre sayı farklılığının ortaya çıkmasında, medreselerin fizikî durumunun ve öğrenci potansiyelinin etkili olduğunu düşünmekteyiz.

İbrahim Hakkı Efendi'ye müderrislik görevinin, babasından intikal ettiği ifade edilmişti. Müderrisliğin babadan oğula intikali, Osmanlı vakıf geleneğindeki cihet uygulamasından kaynaklanmaktadır. Terim olarak cihet, vakıf hizmetlerinde, dinî ve hayrî müesseselerde bulunan vazife ve görevler için kullanılan bir tabirdir. Dolayısıyla müderrislik, imâmet, hitâbet ve vâizlik gibi vakıf görevlerinden her birine cihet denilmiştir.³⁵ Cihetin tevcihinde/verilmesinde temel kural babadan oğula geçmesidir.³⁶ Ancak cihetin türüne, kişinin evlat sayısına ve onların yeterliliğine göre takip edilecek ilkeler esasa bağlanmıştır.³⁷

Sözü edilen ilkeler doğrultusunda İbrahim Hakkı Efendi, vakıf kapsamında bulunan Hacı Terzi Medresesi'nde müderrislik görevini üstlenmiştir. Kendi ifadesiyle "*seksen nefer talebe-i ulûma icrâ-yı tedris*" ettirmesi, Hacı Terzi Medresesi'nin, Göynük'ün eğitim-öğretim hayatına sağladığı katkıyı anlama bakımından önemli görülmelidir. Zira Osmanlı'nın son döneminde özellikle taşra medreselerinin eğitim-öğretim, fizikî alt yapı ve öğrenci sayısı bakımından sıkıntılı durumu sıklıkla dile getirilmiştir.³⁸ Dolayısıyla Hacı Terzi Medresesi'nin mevcut öğrenci sayısı bu açıdan değerlendirildiğinde, hiçte azımsanmayacak potansiyelin yakalandığını belirtmek gerekir.

3.4. Müftülük Görevi

Osmanlı Devleti'nde 1574 yılından itibaren yüksek rütbeli müderris ve kadıların atanma işlemleri, bütün müftülük teşkilatının idaresi şeyhülislam tarafından yürütülmüştür. Bunun neticesinde eyalet, sancak ve kazalarda bulunan müftülükler Meşihat/Şeyhülislamlık makamının taşra teşkilatını oluşturmuştur. Dolayısıyla taşrada Meşihat'in temsilcisi konumunda olan müftüler, şeyhülislam tarafından tayin edilmiştir.³⁹

Şeyhülislam tarafından tayini gerçekleştirilen müftülerin belirlenmesinde birkaç usul takip edilmiştir. Öncelikle müftülük için gereken şartları taşıyanlar arasından, Şeyhülislamlık makamınca doğrudan tayinler yapılmıştır. Şeyhülislam tarafından kendisine berat verilen müftü, tayin edildiği yerde görevine başlamıştır. Ayrıca şehrin ileri gelenleri ve kadının tavsiyesi, mutasarrıflığın veya kaymakamın talebi, vefat eden müftünün yerine halkın veya yerel birimlerin münasip birini seçmesi gibi usuller, isim tespitinde başvurulan yollar arasında bulunmaktadır. Ancak her halükarda son söz şeyhülislama aittir.⁴⁰

²⁸ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1292), 188.

²⁹ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1306), 406.

³⁰ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1310), 491.

³¹ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1311), 220.

³² *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1312), 280.

³³ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1317), 315.

³⁴ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1321), 349.

³⁵ Talip Ayar, "Osmanlı Vakıf Geleneğinde Cihet Uygulaması", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/1 (2018), 295.

³⁶ Ömer Hilmi Efendi, *İthâfî'l-ahlâf fî ahkâmî'l-evkâf* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1307), 182.

³⁷ Talip Ayar, "Cihât Mevzuatı", *Vakıflar Dergisi* 48 (Aralık 2017), 147-150, 156-157.

³⁸ İlyas Muhtar, "Ahvâl-i Medâris, Ulemâya İntihâb", *Beyânülhak* 7/168 (09 Temmuz 1328), 2961.

³⁹ Esra Yakut, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Müftülerle İlgili Gerçekleştirilen Hukukî Düzenlemeler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2003), 35-39.

⁴⁰ Ahmet Sinan Kara, *Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Müftülük: Müftülerin Eğitim, Tayin, Azil ve Sosyal Hayattaki Konumları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 95-113.

Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatında önemli rol üstlenen müftülerin göreve atanmaları, azilleri, görev ve yetkileri 19 Cemaziyevvel 1331/26 Nisan 1913 tarihli *Hükkâm-ı Şer' ve Memûrîn-i Şer'iyye Hakkında Kânûn-ı Muvakkat*⁴¹ ile yeniden düzenlenmiştir. Ancak bahsedilen düzenleme İbrahim Hakkı Efendi'nin müftü tayin edildiği 1328/1912 yılından sonraya tesadüf etmektedir. Bu yüzden İbrahim Hakkı Efendi'nin ismi, vefat eden Göynük Müftüsü Hacı Salih Efendi'nin yerine yerel birimler tarafından seçilerek belirlenmiştir.

Münhal bulunan müftülüğe bir isim belirlemek için Göynük kaymakamı imzasıyla Kebkebir, Çeşme, Sofualı, Hacı Abdi, Cuma ve Yenice Mahallelerinin imam, muhtar ve ihtiyar heyetlerine yazılar gönderilmiştir ki⁴² 1314/1897 yılına ait *Salnâme*'ye⁴³ ve bugünkü mevcut duruma göre Göynük kazasında bulunan altı mahalle aynı isimlerle anılmaktadır.⁴⁴

Göynük kaymakamının imzasıyla aynı tarihte gönderilen yazıların tamamında ortak ifadeler kullanılmıştır. 12 Kânûnusânî 1327/25 Ocak 1912 tarihli yazılarda; Müftü Hacı Salih Efendi'nin vefatına bağlı olarak yerine icâzet sahibi âlimlerden ve Göynük'te bulunan müderrislerden birinin seçilmesi istenmişti. Seçilen kişinin ilim ve irfan sahibi olması, güzel ahlak, zühd ve takva hususlarında diğer adaylara göre en önde bulunması özellikle vurgulanmıştı. Çünkü bu özellikler müftü tayininin zorunlu şartları arasında yer almaktaydı. Sözü edilen şartlar çerçevesinde belirlenecek kişinin en geç iki gün içerisinde seçilip, kaymakam tarafından gönderilen yazının altına ismi eklenerek Kaza İdare Meclisi'ne ulaştırılması istenmişti. Altı mahallede de İbrahim Hakkı Efendi'nin ismi öne çıkmıştı.⁴⁵

İbrahim Hakkı Efendi'nin müftülüğe tayini ve menşurunun/beratının gönderilmesi konusunda Göynük Kazası İdare Meclisi tarafından düzenlenen, âzâların ve Göynük kaymakamının imzası bulunan mazbata Bolu Mutasarrıflığı'na gönderilmişti. Mazbatada İbrahim Hakkı Efendi'nin seçim sürecinden, ilmî ve ahlakî düzeyinden, müftülüğe en layık kişi olmasını gerektiren özelliklerinden bahsedilmişti.⁴⁶ Mutasarrıflık da benzer içeriğe sahip bir yazıyı, tayin için son merci olan Meşihat makamına göndermişti.⁴⁷

Şeyhülislamın onayıyla İbrahim Hakkı Efendi Göynük müftülüğüne atanmıştır. Fakat müftülük görevine tayini hakkında birkaç farklı tarihlendirmeyle karşılaşılmaktadır. 22 Şubat 1327/6 Mart 1912⁴⁸ ve 1 Mart 1328/14 Mart 1912⁴⁹ tarihleri İbrahim Hakkı Efendi'nin sicil dosyasından öğrenilmekte iken *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü*'nde göreve başladığı tarih 1 Mart 1912'yi göstermektedir.⁵⁰ Müftülük görevine tayin açısından tarihler arasında gün farklılıkları bulunmakla birlikte İbrahim Hakkı Efendi, vefatına kadar Göynük müftülüğü görevini sürdürmüştür. 11 Şubat 1946 tarihinde vefatı sebebiyle yerine bir başkasının tayini için gerekli işlemlerin yapılmasını talep eden Göynük kaymakamı imzalı yazı Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderilmiştir.⁵¹

Tablo 3: *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü*'ne Göre İbrahim Hakkı Efendi⁵²

⁴¹ "Hükkâm-ı Şer' ve Memûrîn-i Şer'iyye Hakkında Kânûn-ı Muvakkat", *Düstur* (Dersaâdet: Matbaa-i Âmire, 1332), 2/5, 359-360.

⁴² MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 2-7.

⁴³ *Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi* (Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1314), 350.

⁴⁴ Türkiye Nüfusu İl, İlçe, Mahalle, Köy Nüfusları, "Göynük Mahalleleri ve Köyleri" (Erişim 12 Haziran 2020).

⁴⁵ MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 2-7.

⁴⁶ MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 10.

⁴⁷ MŞH, *SAİD*, No. 202, Gömlek No. 6, 9.

⁴⁸ DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237, "Memûrîn Kalemi" başlıklı belge.

⁴⁹ DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237, "Tercüme-i Hâl Varakası" başlıklı belge.

⁵⁰ *Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü: 1924-2009*, haz. Hasan Demirbağ vd. (Ankara: DİB Yayınları, 2010), 2/218.

⁵¹ DİBA, *Sicil Dosyaları*, No. 1923-1237, 1612 kayıt numaralı belge.

⁵² *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü*, 2/218.

726 | Talip Ayar. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi

Adı Soyadı	Doğum Yeri ve Tarihi	Öğrenimi	Sicil No	Göreve Başladığı Tarih	Görevden Ayrıldığı Tarih
İbrahim Hakkı SAYIN	Göynük, 1878	İcâzetli	1923-1237	01.03.1912	11.02.1946

Uzun süre Göynük müftülüğünü yürüten İbrahim Hakkı Efendi'nin müftü olarak tayin edilmesi sürecinde bir takım itirazlarla karşılaşmıştır. Göynük merkezli gündeme gelen itirazlarda Müftüzâde İdris Efendi ve Hüsnü Efendizâde Ahmed telgraf yoluyla Bolu Mutasarrıflığı'na; El-Hâc Osman Efendi ise doğrudan Meşihat makamına başvuruda bulunmuştur.

İdris Efendi Bolu Mutasarrıflığı'na göndermiş olduğu telgrafta özetle, münhal bulunan Göynük müftülüğüne kendisinin de layık olduğunu fakat bunun dikkate alınmadığını bildirmişti.⁵³ Bolu Mutasarrıflığı'na itirazda bulunan bir diğer isim ise Hüsnü Efendizâde Ahmed idi. Ahmed Efendi çekmiş olduğu telgrafta, yirmi seneden beri resmî olarak müderrislik görevini yürüttüğünü belirtmişti. Bu yüzden gerek seçim gerekse imtihan yoluyla belirlenecek müftülüğe istekli olduğunu, bunu yazıyla Göynük Kaymakamlığı'na bildirdiğini, ancak başvurusunun dikkate alınmadığını dile getirmişti. Dahası muhtar ve ihtiyar heyetlerinin baskı altında tutularak özellikle İbrahim Hakkı Efendi'nin ismi üzerinde mutabakat sağlandığını iddia etmişti. Dolayısıyla iddia ettiği usulsüzlüğün ortadan kaldırılması maksadıyla Meşihat makamı tarafından yapılacak bir imtihanla müftü olacak ismin belirlenmesi gerektiğini ifade etmişti.⁵⁴

Yapılan itirazlar üzerine yazılı olarak Göynük'ten bilgi istenmiştir. Göynük'ten Bolu Mutasarrıflığı'na gönderilen cevap yazısı, itiraza konu olan iddiaları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Sözgelimi İdris Efendi'nin müderris sıfatını taşımakla birlikte bu unvana yakışmayacak tavır ve davranışlarda bulunduğu söylenmiştir. Bununla birlikte daha önce birkaç defa kendisine müderrislik maaşı tahsis edilmesi amacıyla başvuruda bulunduğu, müderrisliğinin ispatı amacıyla imtihana davet edildiği ancak buna cesaret edemediği belirtilmiştir. Diğer taraftan gerek İdris Efendi ve gerek daha başka isimler imtihana çağırılabilir bile katılım gösterme ihtimallerinin düşük olacağı zikredilmiştir. Öteden beri müftülüğün seçim yoluyla veya Şeyhülislamlık'tan doğrudan tayinle gerçekleştiği hatırlatılmış ve bu bağlamda İbrahim Hakkı Efendi'nin seçiminde herhangi bir usulsüzlüğün olmadığı vurgulanmıştır.⁵⁵

İbrahim Hakkı Efendi'nin müftü seçilmesine itirazı olan isimlerden bir diğeri El-Hâc Osman Efendi'dir. Osman Efendi, Göynük Kazası İdare Meclisi âzâlarından birisidir ve aynı zamanda müderristir. 1 Şubat 1327/14 Şubat 1912 tarihinde Meşihat'e gönderdiği yazıda itirazlarına yer vermiştir. Öncelikle Osman Efendi, münhal bulunan müftülük görevine sadece muhtarların görüşüne ve seçimine bağlı olarak isim tespitini yeterli görmemiştir. Bununla birlikte İbrahim Hakkı Efendi'nin ismi belirlendikten sonra İdare Meclisi tarafından düzenlenen ve livâ merkezine gönderilen mazbatadan, çok sonra haberdar olduğunu; oysa İdare Meclisi âzâsı olarak yaşanan gelişmeye bizzat tanıklık etmesinin gerektiğini zikretmiştir. Ayrıca İbrahim Hakkı Efendi'nin müderris olmasına rağmen fetvâ konusunda yetkin bulunmadığını, ferâiz ilmîne/miras hukukuna aşina olmadığını belirtmiştir. Bu yüzden müftülük görevine tayin edilirse insanların diline düşeceğini ifade etmiştir. Seçim usulünde İbrahim Hakkı Efendi'nin tarafının tutulduğunu ve seçim usulüyle değil de imtihan usulüyle isimlerin belirlenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Osman Efendi, İbrahim Hakkı Efendi yanlısı tutumun, yönetime ve müftülüğe karşı toplumun güvenini zedeleyeceğini, istekliler arasında imtihan yapılmasının adalet ve meşrutiyete en uygun olacağını belirtmiştir.⁵⁶

⁵³ MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 5.

⁵⁴ MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 12.

⁵⁵ MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 9.

⁵⁶ MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 13.

İbrahim Hakkı Efendi'nin eğitimi, ilmî yeterliliği, kişisel meziyetleri ve toplum nazarındaki olumlu izlenimi bütünüyle takip edildiğinde, yukarıda öne sürülen iddiaların çok da tutarlı olmadığı görülecektir. Buna ek olarak münhal müftülük için isim belirleme süreci, o dönem uygulamada bulunan teamüllere göre yönetilmiştir ve İbrahim Hakkı Efendi'nin ismi bu sürecin neticesinde ortaya çıkmıştır. Kanaatimizce onun ismi üzerinden gündeme getirilen iddialar, iddia sahiplerinin kişisel istek ve beklentilerinin karşılanmamasından kaynaklanmıştır.

Sonuç

İbrahim Hakkı Efendi Göynük'te doğmuş, eğitim-öğretiminin ilk kademelerini burada tamamlamış ve memuriyet hayatının tamamını Göynük'ün dinî, ilmî ve kültürel hayatına hizmetle geçirmiş önemli bir isimdir. Göynük, Akşemseddin (öl. 863/1459), Ömer Sikkînî (öl. 880/1075) gibi ilim ve irfan sahibi kişilerle tanınan bir yerleşim yeridir. Ancak bu isimlerin dışında kentle bütünleşen fakat henüz araştırmalara konu edilmeyen daha başka isimler, Göynük'ün ilim ve kültür hayatına zenginlik katmıştır. Bu bağlamda İbrahim Hakkı Efendi de temas edilmesi gereken isimler arasında yerini almıştır.

İbrahim Hakkı Efendi medrese eğitim görmek amacıyla İstanbul'a gitmiş ve şerî ilimler sahasında dönemin önemli isimlerinden ders okumuştur. Medrese tahsilini tamamlamasının ardından icâzetnâme almıştır. İcâzetnâmesine *Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi*'ndeki sicil dosyasından ulaşılabilmekte ve medresedeki eğitim safahatı hakkında bilgi edinilebilmektedir. Kendisi İstanbul'daki eğitim sürecinde sadece medresedeki derslerle yetinmemiş, diğer hocalardan da dersler okuyarak bilgi birikimini geliştirmeye özen göstermiştir. Nitekim mezuniyetinin ardından kürsü şeyhliği imtihanında elde ettiği başarı, ilmî yeterliliğini göstermesi bakımından önemli bir ölçüt olsa gerektir.

İstanbul'da medrese tahsilini tamamlayan İbrahim Hakkı Efendi, memleketi Göynük'e dönmüş ve vefatına kadar burada farklı kademelerde görev üstlenmiştir. Müderrislik, mahkeme âzâlığı ve müftülük görevlerinde bulunmuştur. Bu görevler içerisinde en uzun süreli olanı Göynük müftülüğüdür. 1912 yılından 1946 yılına kadar müftülük görevini yürütmüş ve dolayısıyla Osmanlı döneminin son ve Cumhuriyet döneminin ilk Göynük müftüsü unvanını almıştır. Müftülük görevi için ismi belirlendiğinde, Göynük'te bulunan birkaç kişiden itirazlar yükselmiştir. Ancak itirazda bulunan kişilerin tavrının, daha önce bazı isteklerinin karşılan(a)mamasından ve müftülük beklentisi içerisinde bulunmalarından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Her ne kadar İbrahim Hakkı Efendi'nin müftülük görevi, belirtilen sebeplerden ötürü tartışmalı bir şekilde başlamış olsa da Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göynük müftülüğünü yürütmesi ve uzun süre bu görevde kalması kuşkusuz önemli bir başarı olarak görülmelidir.

Diğer taraftan bu çalışmayı hazırlarken İbrahim Hakkı Efendi'nin, Göynük'ün ilim ve kültür hayatına katkılarını tespit açısından bir takım sınırlılıklarla karşılaştığımızı belirtmeliyiz. Sözelimi yetiştirdiği talebelere, müftülük başta olmak üzere üstlendiği görevlerde sergilediği tutum ve davranışlara, verdiği fetvâlara vb. konulara değinememiş bulunmaktayız. Bunun sebebi, sözlü ve yazılı kaynaklara müracaat ettiğimizde ve özellikle Bolu, Göynük tarihi üzerine çalışma yapan yerel araştırmacılardan bir kısmıyla yaptığımız görüşmelerde sözü edilen konuları açığa kavuşturacak yeterli bilgi ve belgeye ulaşamamasıdır. Kuşkusuz ilmî ve kültürel kimliğin/mirasın bütün yönleriyle ortaya çıkarılmasında yerelin bilgi ve belgeleri önemlidir. Ancak yerelin bilgi ve belgelerini temin bakımından ciddi sınırlılıkların bulunduğu da bir vakıdır. Bu açıdan İbrahim Hakkı Efendi'nin Göynük'ün ilim ve kültür hayatına sağladığı katkıyı en azından bu kadarıyla tespit edebildiğimizi, daha sonra elde edilmesi muhtemel bilgi ve belgelerle makalenin geliştirilmeye açık olduğunu ifade etmeliyiz.

Kaynakça

- Ayar, Talip. "Cihât Mevzuatı". *Vakıflar Dergisi* 48 (Aralık 2017), 145-194.
- Ayar, Talip. "Osmanlı Vakıf Geleneğinde Cihet Uygulaması". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/1 (2018), 293-322.
- Başkurt, İrfan. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kürsü Şeyhliği". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 27 (2012), 117-145.
- Çetin, Osman. "Akşemseddin". *Bolu'nun Değerleri*. ed. Osman Mutluel vd. 39-61. Bolu: AİBÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015.
- DİBA, Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi. *Sicil Dosyaları*. No. 1923-1237.
- İlyas Muhtar. "Ahvâl-i Medâris, Ulemâya İntihâb". *Beyânülhak* 7/168 (09 Temmuz 1328), 2961-2962.
- Kara, Ahmet Sinan. *Osmanlı Devleti'nin Son Yüzylında Müftülük: Müftülerin Eğitim, Tayin, Azil ve Sosyal Hayattaki Konumları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Köse, Ömer Faruk. "Cuma Vâizliği". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cuma-vaizligi>
- Kütükoğlu, Mübahat S. *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Mehmed Emin. "Kürsü Şeyhleri (Selâtin Şeyhliği)". *Sebilürreşad* 17/427-428 (10 Temmuz 1335), 88-89.
- MŞH, İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi. *Sicil-i Ahvâl İdaresi Dosyaları (SAİD)*. No. 202, Gömlek No. 6.
- Ömer Hilmi Efendi. *İthâfî'l-ahlâf fî ahkâmî'l-evkâf*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1307.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 2004.
- Türkiye Nüfusu İl, İlçe, Mahalle, Köy Nüfusları. "Göynük Mahalleleri ve Köyleri". Erişim 12 Haziran 2020. <https://www.nufusune.com/goynuk-mahalleleri-koyleri-bolu>
- Uludağ, Süleyman. "Ömer Sikkînî Dede ve Melâmetiyye". *Bolu'nun Değerleri*. ed. Osman Mutluel vd. 25-38. Bolu: AİBÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015.
- Yakut, Esra. "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Müftülerle İlgili Gerçekleştirilen Hukukî Düzenlemeler". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2003), 33-54.
- Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yayınları, ts.
- Bolu Livâsı Salnâmesi*. Bolu Hükümet Matbaası, 1337-1922.
- "Hükkâm ve Sâir Memûrîn-i Adliyenin Usûl-i İntihâb ve Tayinlerine Dâir Kânûn". *Düstur*. 1/5/1058-1062. Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937.
- "Hükkâm-ı Şer' ve Memûrîn-i Şer'iyye Hakkında Kânûn-ı Muvakkat". *Düstur*. 2/5/352-361. Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1332.
- I. Akşemseddin Sempozyumu: Göynük-Bolu 25-27 Mayıs 1988 Tebliğler*. Göynük-Bolu: Akşemseddin Vakfı Yayınları, 1989.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1286.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1292.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1306.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1310.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1311.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1312.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1314.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1317.
- Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1321.
- Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü: 1924-2009*. haz. Hasan Demirbağ vd. 3 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 1. Basım, 2010.
- "Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi". *Düstur*. 2/2/127-138. Dersaadet: Matbaa-i Osmâniye, 1330.

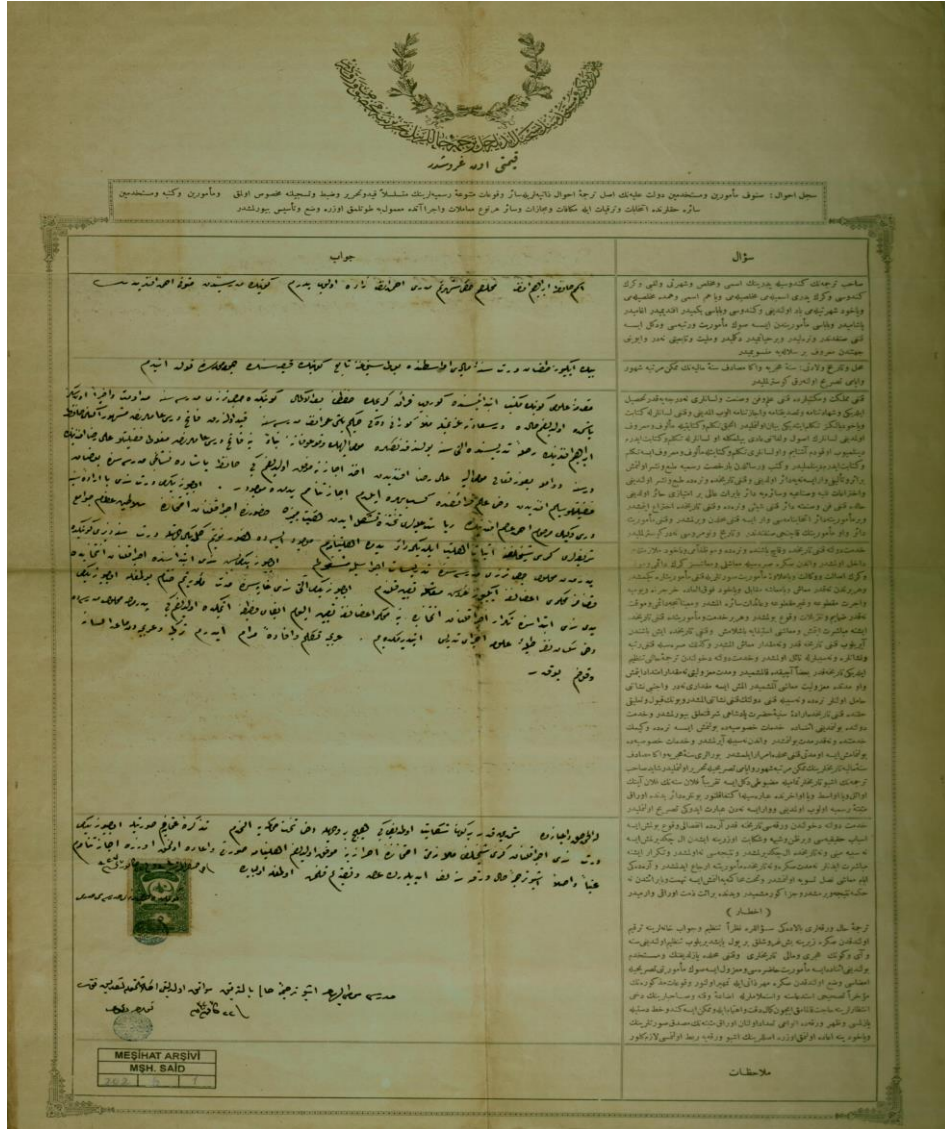
Talip Ayar. From the Ottoman Empire to the Republic of Turkey The Mufti of Göynük ... | 729

"Mehâkim-i Nizâmiyyenin Taşkilatı Kânûn-ı Muvakkati". *Düstur*. 1/4/235-256. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1299.

Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük. haz. Selim Çapar. Ankara: Göynük Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, 1998.

Ekler

Ek 1: İbrahim Hakkı Efendi'nin Tercüme-i Hâl Varakası (MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 1).

Ek 2: İbrahim Hakkı Efendi'nin Nüfus Tezkeresi (MŞH, SAİD, No. 202, Gömlek No. 6, 11).

دولت علیہ حق یہ نذر سید

محمد زکریا	یہ وہ ایک	والدہ ایک	نایب علی ولایت	خدا	حفصہ دھنہ	تھوڑے	درجات و صفہ
محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا	محمد زکریا
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

یہ وہ ایک محمد زکریا محمد زکریا محمد زکریا محمد زکریا محمد زکریا محمد زکریا محمد زکریا محمد زکریا

۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰

محمد زکریا

محمد زکریا

محمد زکریا

